

3. Олейник О.В. *Немецкие сленгизмы в свете неологической теории*. О. В. Олейник. Самара, 2007. 24 с.
4. Слаба О.В. *Англоамериканізм в лексико-семантичній системі сучасної німецької мови*. Київ, 2003. 19 с.
5. Степанова М.Д., Чернышева И.И. *Лексикология современного немецкого языка*. Москва, 2003. 256 с.
6. Христенко О.С. *Німецький молодіжний сленг: лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний аспекти* : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 20 с.
7. Шемчук Ю.М. *Модернизация существующей лексики современного немецкого языка* : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Москва, 2006. 24 с.

Ніна Нікольська,
кандидат педагогічних наук,
Інститут педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Для повноцінного функціонування особистості у європейському суспільстві важливо не лише досконало володіти рідною мовою, але й бути здатним послуговуватися ще кількома мовами: державною, якщо особа належить до національних меншин чи спільноти мігрантів, та іноземними мовами. Такі вимоги продиктовані потребою участі у різних галузях науки і культури, бурхливому розвитку технологій, активній участі у міграційних та туристичних процесах [2].

Дослідження загальних питань білінгвізму (синонім як особливого випадку багатомовності) має велике наукове та практичне значення. Поняття «білінгвізм» походить від латинського слова *bi lingua*, що означає дві мови. Білінгвізм трактується як здатність до оперування кількома мовами. Багатомовність (або мультилінгвізм, полілінгвізм) буває двох видів: як суспільне явище (вживання декількох мов у певній суспільній спільноті) та індивідуальне (послугування індивідом декількома мовами, які він обирає у відповідності до певної мовленнєвої ситуації) [4].

Згідно з віковими періодами, білінгвізм у дитячому та підлітковому віці має поділ на ранній, коли дві мови особа опановує одночасно, зумовлений тривалим перебуванням у двомовному культурному середовищі; та пізній, за якого оволодіння другою мовою відбувається у старшому віці, вже після опанування рідною мовою.

З огляду на ступені володіння, розрізняють спосіб опанування, час опанування, причини опанування, ступінь володіння, формування здатності послуговуватися другою мовою. Окрім рідної мови та кількості мовленнєвих дій, розрізняють рецептивний, репродуктивний і продуктивний види білінгвізму. Рецептивний (сприймаючий) білінгвізм існує тоді, коли людина задовольняється

приблизним усним розумінням іноземної мови, маючи досить низький рівень компетенції в нерідній мові, не може спілкуватися ні усно, ні письмово. З усіх видів мовленнєвої діяльності розвинутим є тільки аудіювання. Репродуктивний (відтворювальний) білінгвізм дозволяє білінгву не лише сприймати (аудіювати та читати) тексти іноземною мовою, але і відтворювати прочитане та почуте. Продуктивний (породжуючий) білінгвізм дозволяє білінгву не лише розуміти і продукувати іноземні тексти, але і створювати власні. Іншими словами, при продуктивному білінгвізмі людина може більш-менш вільно як усно, так і письмово створювати самостійні повідомлення іноземною мовою [1].

Формування двомовності школярів у процесі навчання у школі вимагає однакової уваги в чотирьох видах мовної діяльності. Кожної з них (говорінню, аудіюванню, читанню та письму) навчають з метою формування високого рівня компетентності. Так, деякі білінгви розмовляють, але не вміють читати чи писати другою мовою. Інші – слухають і розуміють сказане, читають, але не розмовляють (так званий пасивний білінгвізм). Окремі розуміють розмовну мову, але не розмовляють. Вміння читати може бути слаборозвинутим, достатньо добре розвинутим та довершеним. Одна особа може слухати текст, сприймаючи побутову інформацію, а інша здатна розуміти академічну лекцію з глибоким науковим змістом. Ці приклади показують, що чотири основні види мовленнєвої діяльності можуть розширюватися та удосконалюватися у процесі навчання. Проте є випадки у процесі навчання, коли людина користується другою мовою для говоріння, аудіювання, письма, але використовує першу мову для мислення. Як альтернативну думку стосовно такого явища висловлює канадський науковець ірландського походження Дж. Каммінс, який зазначає, що її можна просто назвати внутрішньою мовою та помістити у графу «говоріння». І хоча є суттєві відмінності від фактичного говоріння, для білінгвів це істотний засіб використання двох мов як інструменту мислення. Дж. Каммінс кваліфікує таке явище як академічну обізнаність у мові, тобто здатність використовувати одну чи обидві мови для міркування та вираження думки, на формування якої потрібен час і зусилля [2]. Огляд літератури з білінгвізму, який здійснив Дж. Каммінс, дає можливість ознайомитися з особливою групою білінгвів, чия обізнаність в обох мовах є добре розвинутою. Ці люди однаково вільно володіють двома мовами в різних контекстах, тому їх називають збалансованими білінгвами.

Збалансований білінгвізм інколи використовується як дещо ідеалізоване поняття, зокрема на цій точці зору наполягає науковець Дж. Фішман (J. A. Fishman). Він відмічає, що рідко хто може бути компетентним у всіх ситуаціях, у яких використовуваною є та чи інша мова. Функціональне застосування мов у більшості двомовців різне. Наприклад, людина може розмовляти вдома однією мовою, а на

роботі чи в громадських закладах – іншою. «Збалансований білінгвізм» є дискусійним поняттям ще й тому, що баланс може існувати на низькому рівні обізнаності у двох мовах. [5]. З цього приводу французький дослідник Ф. Гросжен (F. Grosjean) відмічає, що існує два протилежних погляди на індивідуальних білінгвів. Зокрема, він називає це явище «двомонолінгвізмом», коли «в одній людині існує друга». Ф. Гросжен пояснював це наступним чином: «білінгв – це не сума двох повних чи часткових монолінгвів, але це особа, що має унікальний лінгвістичний профіль або набір лінгвістичних знань, умінь та навичок».

Англійська мова, зазвичай, є другою мовою у переважній кількості білінгвів. Саме рівень іншомовної компетенції у цій мові здебільшого оцінюють наступним чином: перевіряють навички читання, письма, проводять тестування з грамотності. Водночас у Сполученому Королівстві мало уваги звертають на вивчення англійської мови для вдосконалення та широкого використання. Адже для білінгвів важливо показати високий рівень обізнаності в обох мовах. Якщо знань не вистачає у двох мовах, а особливо в першій або головній, таких білінгвів класифікують як нижчих. У США, наприклад, дітей іммігрантів чи вихідців із сімей мовних меншин часто відносять до таких, які обмежено володіють англійською мовою (Limited English Proficient – LEP). У Північній Європі білінгвів, що недостатньо володіють двома мовами, називають семілінгвальними (semilingual) [3].

Науковець Ф. Гросжен пропонує альтернативний погляд на двомовність. Він пояснює, що таке оцінювання – це теж саме, що і спроба оцінити, хто кращий серед спортсменів, які займаються різними видами спорту, і визначити, який спорт кращий. Зрозуміло, що такий підхід до оцінювання майстерності є некоректним. Наприклад, в Уельсі рідною мовою молоді є валлійська, але щоб знайти роботу, вони мають володіти ще й англійською; засвідчити їх рівень має шкільний атестат. Ф. Гросжен наголошує, що у визначенні рівня двомовності слід відійти від традиційних мовних тестів з наголосом на загальну білінгвальну мовну обізнаність. Оцінювання має проходити з урахуванням рівня загального використання мов у різних сферах та у разі відсутності труднощів з вибором мови.

Ф. Гросжен також підкреслює, що існують політичні чинники, які підтримують схоластичний підхід до розвитку білінгвізму, зокрема двомовних осіб. Більшість політиків та адміністраторів, зокрема в Канаді, США, Сполученому Королівстві, Австралії, є англійськими монолінгвами, і вони навряд чи будуть розуміти потребу у зміні загального підходу до оцінювання, застосовувати для монолінгвів один стандарт оцінювання, а для білінгвів – інший, а тому на існування такої проблеми мало зважають. Білінгви використовують свої дві мови у спілкуванні з різними людьми, у різних контекстах та з

різною метою. Рівень знань мови може залежати від місця її використання (побут, бізнес, наука) та частоти послуговування нею. Рівень компетентності у розмовній мові у білінгва може значно відрізнятися за різними сферами спілкування [3].

Білінгви, які мають вищий рівень компетентності в одній з мов, можуть частіше її використовувати та досягати вищого рівня компетенції, що варіюється з часом, зміною місця проживання чи соціального статусу. Мовна компетентність характеризує особистість та її цінність у суспільстві. Це не просто вміння, а відмінна риса, котра співпадає із завданнями, поставленими життям. Поняття компетентності більш вузьке, воно співвідноситься з конкретними видами діяльності і використовується для позначення серій умінь та знань, необхідних для ефективного виконання дій [3]. Нерідко можна зустріти людей, які не мають достатньої компетентності в жодній з мов. Таке явище отримало назву «подвійний семілінгвізм», а людей називають «семілінгвалісти (semilingualist)». Скандинавський науковець Е. Хенсегард (Erik Hansegard) визначав семілінгвізм як малий словниковий запас в обох мовах, неправильну граматику, що обкрадає дві мови, не дає можливості розмовляти, думати, виражати емоції [3].

Перші дослідження в галузі білінгвізму були пов'язані з пізнавальними функціями та освітніми досягненнями білінгвів. У результаті таких досліджень було зроблено висновок, що особи, які спілкуються двома мовами, стоять у когнітивному розвитку на рівень нижче за осіб, які володіють однією мовою [3].

Таким чином, розглянувши сучасні теоретичні засади шкільної білінгвальної освіти та сучасні методологічні підходи, визначаємо, що до проблеми впровадження білінгвальної освіти безпосереднє відношення мають психологічні та соціологічні аспекти розвитку суспільства, оскільки виявляються чіткі кореляції між типом психічного механізму мовлення при білінгвізмі і соціальною поведінкою двомовної людини. Водночас вагомою теоретичною основою розглядаємо і лінгвістичний контекст дослідження проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Белянин В. П. Психолінгвістика / В. П. Белянин. – М., 2004. – 232 с.*
2. *Baker C. An Introductory Reader to the Writings of Jim Cummins / C. Baker, N. Hornberger. – Clevedon : Multilingual Matters LTD, 1996. – 360 p.*
3. *Baker C. Foundation of Bilingual Education and Bilingualism / C. Baker. – Clevedon : Multilingual Matters Limited, 2001. – 496 p.*
4. *Freeman R. Identity, community and power in bilingual education / R. Freeman // Encyclopedia of Language and Education. – New York 2nd Edition. 2008 Vol. 5: Bilingual Education. Springer. – P. 77–89*
5. *Gonzales J. Encyclopedia of Bilingual Education / J. Gonzales. – A SAGE Reference Publication, 2008. – 1032 p.*